

VIJEĆNICA U SARAJEVU

*

VIJEĆNICA (CITY HALL) IN SARAJEVO

Prof.dr Nedžad Kurto, Arhitektonski fakultet

UDK 725.1 (497.6 Sarajevo) (091)

725.1.05 : 727.8] (497.6 Sarajevo)

Sažetak:

Sarajevska Vijećnica je najznačajniji primjer pseudomaurskog stila. Autor iznosi istorijske činjenice i slijed događaja oko izgradnje Gradske Vijećnice i njenog otvaranja 1896. godine. Također daje podatke o arhitektima Vijećnice, te obrađuje formiranje novog arhitektonskog izraza. Autor analizira sadržaje objekata i ambijenta, te odlike pseudomaurskog stila. Autor daje svoje viđenje budućnosti Vijećnice sa posebnim naglaskom na "memoriju mjesta".

Ključne riječi:

Gradska Vijećnica, izgradnja, orijentalni slog, pseudomaurski stil.

Summary:

Sarajevo's City Hall is the most significant example of pseudo-Moorish style. The author presents historical facts and the course of events related to the construction of City Hall and its opening in 1896. He gives the data on architects of Vijećnica and elaborates the development of new architectural expression. He analyses the functions and ambients of architectural objects, as well as the characteristics of pseudo-Moorish style. The author gives his vision on the future of Vijećnica with a special emphasis on "a memory of place".

Keywords:

Vijećnica - City Hall, construction, pseudo-Moorish style

Odmah po okupaciji Bosne i Hercegovine osnovano je Gradsko poglavarstvo (H.Kreševaljaković, Sarajevo za vrijeme austro-ugarske uprave, str. 27-30. T.Kruševac, Sarajevo pod austrougarskom upravom, str. 57-78.) koje je do 1881. godine bilo smješteno u jednoj kući u Zildžiliku, (H.Kreševljaković, Sar. za vrijeme a-u upr.str. 36.; - Plan von Sarajevo, 1879, Glh 621.13

Osterr.Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien. Obilježena je zgrada Magistrata na uglu tadašnje Careve, danas Pariške komune, i Džilgiljuk ul, danas Alajbegovića), a od tada pa do prelaska u novu Vijećnicu radi u Dženetića kući na Bistriku. (H.K. Sarajevo za vrijeme a.u.str. 36.; - Ta zgrada nalazila se na mjestu današnjeg parka At mejdan, a ispod nje je proticao Bistrički potok, što se vidi iz "Potanka premjera jednog diela odsieka 14 grada Sarajeva, 1:500, objavljenog u Vijestima kluba inžinirah i arhitektah u Zagrebu, od 30.lipnja 1881l. Svezak I, God. II.").

Nakon požara 1879. godine urađen je regulacioni plan izgorjelog dijela Sarajeva i regulacije Miljacke po kome je na obilježnom trgu sa desne strane Latinskog mosta (danas Principovog) trebao biti izgrađen novi Magistrat, a na mjestu izgorjelog hana Antonija Jeftanovića. (Bosanskohercegovačke novine, br. 26, 1880. Zapisnik gradskog zastupstva u Sarajevu od 8. ožujka 1880... "Vladin tajnik Kosta Hörmenn odpis namjestnika poglavice kojim se predlaže nečinjeni plan o regulaciji izgorjelog dijela Sarajeva i regulaciji Miljacke ... predloženi plan prima uz sljedeće preinake ... b) da se u planu obilježeni trg ispred latinskog mosta s desne strane upotrijebi za podizanje magistratske kuće ... c) ulica ispred imareta produžuje se do Miljacke preko Antonije Jeftanovića hana, ter se između ove novo otvorit se imajuće gradske kuće preostalo zemljište za grad odnosno za raširenje magistarske kuće odkupljuje...")

Realizacija predviđenog trga i gradnja na njemu bila je uslovljena reguliranjem toka rijeke Miljacke prema kojoj bi se isti otvarao sa južne strane, tako da se 1881. razmišlja o izgradnji, ali i na nekoj drugoj lokaciji. (Bosanskohercegovačke novine, br. 13, 1881, Iz gradskog vijeća. Zapisnik od 7. februara ...) da se glede namišljene gradnje općinske kuće izraditi što točnije program, u kojemu da se uglavi kojim će načinom počamši od ljetos svake godine osigurati stanovitu svotu za taj cilj, da prema tom opredjeli, koje godine da se gradnja ima započeti i to na kom mjestu, kojim načinom ...")

Tek sa regulacijom keja oko Latinske ćuprije 1886. godine stvaraju se uvjeti za gradnju objekata koji su trebali formirati predviđeni trg, a prva velike zgrada na ovom prostoru, zgrada Vakufske direkcije, JA br. 81. gradi se iste godine, (Sarajevski list, br. 96. 1886, Mali vj. 5. aug. Nove građevine po Sarajevu ... "Na izmaku Franje Josipa ul. prema

latinskoj ćupriji već je pod krovom nova dvobojna vakufska kuća, koja će do jeseni sasvim gotova biti ...) i to tačno na mjestu izgorjele Nesuhbegove džamije. (Vidi se na akvarelu I.I.Kirshnera iz 1879. godine. Katalog izložbe Akvareli starog Sarajeva, Muzej grada Sarajeva, 1961.).

Oko 1890. godine, grad Sarajevo pokazuje znake velikog napretka i svijetle budućnosti, te se i program za novu gradsku kuću pokušava ostvariti na nekoj lokaciji koja pruža mogućnost razvoja dostojnog i reprezentativnog objekta. Istovremeno sa projektom Hapsane (Beledije) u zapadnom dijelu Mustafa-pašina mejdana (Rathausbau Nebengebäude, Sarajevo, am 1/8 1892. Potp.Parik. Prednje i bočno pročelje 1:100, arhiv Zavoda za planiranje razvoja grada Sarajeva.) u formi izvrsne proporcionirane ranorenesansne palače, arh. Karlo Pařík. Nacrti u arhivu Zavoda za pl. razv. g. Sarajeva.), a sama lokacija određuje mu osnovni tlocrtni oblik - istostranični trokut. Regulacija keja cijelom dužinom uz Miljacku u to je doba bila već izvjesna, te glavno pročelje Pařík orijentira prema rijeci. Mustafa-pašin mejdan sa centrom Čaršije povezivala je tada Nova ulica (kasnije Kočićeva) u smjeru jugoistok-sjeverozapad probijena na lično zauzimanje tadašnjeg vezira bosanskog Topal Osman-paše, a izgrađena dućanima i magazama. (Bosna. br.116, 1868, 31. august ..." da se kuće i zemlja što je između dodadašnjega pazarnog mjesta i rečenog Mustafa-pašinog mejdana koji je dovoljno prostran za pazar, odkupe i da se nova ulica otvori, koja će ta mjesta vezati ... Nova ulica već je otvorena i nasuta u širini od dvanaest aršina i s obje strane grade se po inženjerskom pravilu dućani i magaze i nad njima sobe i već je dvanaest dućana i magaza do svršetka učinjeno ...) Postavivši u zapadnom prostoru zgradu Beledije kao početak razvoja novog građevnog bloka prema zapadu, Pařík je sasvim logično odredio oblik parcele za novu zgradu Vijećnice, tj. u vidu istostraničnog trokuta. Da su oba objekta projektirana istovremeno vidi se i po tome što se osovine ulaza u Belediju i zapadnog ulaza u Vijećnicu idealno poklapaju. Objekat kojeg Pařík predlaže kao rješenje za Vijećnicu nosi odlike pseudomaurske arhitekture čije je poznavanje autor već dokazao na realiziranoj Šerijatskoj sudačkoj školi 1889. godine, ali i pored toga, ovaj projekt nije prihvaćen, (... "nije se svidio ministru Kalaju ..." - H.Kreševljaković, Sarajevo za vrijeme a-u uprave, str. 35.) već se angažira arh. Aleksander Wittek koji na tome radi 1892./93. godine. Proučavajući

arhitekturu monumentalnih objekata islamske umjetnosti, Wittek dva puta ide u Kairo, ali zbog bolesti ne dovršava projekat. (Umire u Grazu u 42. godini života, 1894.). Rad na izradi projekta preuzima Ćiril M. Iveković i sa neznatnim preinakama Wittekova rješenja, a koje više spadaju u domen primjene stilski čistijih elemenata (Upoređujući Wittekove nacрте sa izvedenim projektom uočavaju se neznatne razlike u detaljima glavnog pročelja. Lukove prizemlja i kata na rizalitnom dijelu južne, glavne fasade, Wittek riješava kao polukružne, a Iveković kao potkovičaste, lomljene u tjemenu, što je, svakako, skladnije ostalim detaljima. Razlika je i u završecima česama, isto na rizalitnom dijelu; i Wittek ih riješava u nišama, ali završava poput mihraba, dok ih Iveković dovršava lučno, stvarajući iznad polukupolu sa stalaktitima. Neznatne razlike uočavaju se i u proporciji stubova i izgledu kapitela, osobito kod stubova prizemlja koji su kod Ivekovića poprimili znatno vitkije proporcije.), završava projekat 1894. godine. (Rathausbau in Sarajevo, potp. Iveković, 27/2. 1894. Fasade i drugi nacrti u arhivu Zavoda za planiranje razvoja grada Sar. ; - Rathausbau in Sarajevo. Nacrt kupole, Sar.am. Janner 1894. potp. Iveković, 1:50. Dachboden-grundriss über Den Hof, 1:50, 4.II 1894. potp.Iveković. Schnitt Durch die Hauptachse, 1:50, 21.II 1894. Potp.C.M.Iveković. Nacrti u Istorijском arhivu Sarajeva, ostavština Adama Tilla.; - U prikazu ove zgrade u djelu "Bosnien und Hercegovina im Worth und Bild", Ivekovićev rad se uopće ne pominje!).

Vijećnica je dovršena i otvorena 1896. godine (Sarajevski list, br. 49, 1896, 23. aprila. Nova gradska vijećnica. "U ponedjeljak... predao je poglavar zemlje preuzvišeni g.baron Appel novu gradsku vijećnicu općini ..." ; - Nada br.23, 1.dec.1897, str.449,452,453,455.), a razlike u odnosu na Paříkov projekat prvenstveno su u izboru dekorativno-plastičnih elemenata i rješenja ugaonih kula. Oba projekta imaju tlocrt u formi istostraničnog trokuta sa centralnom aulom i ugaonim kulama. Dok su ove na Paříkovom projektu kružne i pokrivene lukovičastim kupolama, Wittek daje kvadratne bez kupola sa naglašenom atikom. Iveković je još više naglasio izvučeni srednji rizalit južnog, glavnog pročelja. Rješenje unutaršnjeg prostora je univerzalno, čak morfološki neodređeno, ali je zato vrhunac reprezentativnosti postignut bogato dekoriranim elementima islamske

arhitekture Sjeverne Afrike i Španije. (Skoro sav građevinski materijal potiče iz Bosne, izuzev crno-crvenkastih stupova od granita, koji su iz Tirola, mramornih stepenica koje su iz Mađarske, a fajans na pročelju je iz poznate tvornice Žolnaj u Pečuhu. Nada br.23, 1.dec.1897, str.455.; Sarajevski list br.49, 1896, 23. aprila. Nova gradska vijećnica ... "Upravitelj kamenoreznih radova pri gradnji vijećnice Ivan Dolžan pronašao je u koševskoj dolini blizu Sarajeva crven, bijelo išaran mermer od izvrsne kakvoće kakav se samo kod Verone lomi. Tavan je ovoga mramora veoma debeo, a od njega je izrezano nekoliko stubova od dva metra dužine na česnama u pročelju gradske vijećnice. To je veoma tvrd kamen..."). U okviru priprema za doček vladara Franje Josipa 1910. godine, Vijećnica je ponovo obojena. (Večernji sarajevski list, br.125, 1910., 27.maja. Pripreme za doček vladara ... "mnogo ljepše i ukusnije no što je prije bila.")

Pripreme za gradnju saborske palače nasuprot Vijećnici preko Miljacke, uz njeno djelimično pokrivanje da bi se napravio trg sa spomenikom, počinju 1911. godine (Sarajevski list, br.51. 199., 7.marta. Iz sarajevske gradske općine. Sjednica gradskog zastupstva... "prijedlog Saborskog odbora da se za saborsku zgradu otkupi zemljište preko Miljacke vis a vis gradske vijećnice... prekrrio bi se jedan dio Miljacke... a grad dobio jedan lijepi trg... da se podigne spomenik Njeg.Veličanstvu.") te je u tom smislu raspisan javni arhitektonski natječaj (Sarajevski list, br. 127, 1912, 11. juna. Gradske vijesti. Nova Saborska zgrada. "Sjutra će jurija ispitivati planove za novu saborsku zgradu... postavljene su na klupama u saborskoj vijećnici velike table na kojima će se pribiti planovi...") na koji je pristiglo 16 radova iz cijele Monarhije.

Prva nagrada nije dodijeljena, a drugu i treću nagradu dobivaju radovi tadašnjeg ravnatelja Bosansko-hercegovačkog građevnog dioničarskog društva arhitekta Rudolfa Tönniesa. (Sarajevski list, br. 132, 1912, 17.juna. Narodno gospodarstvo. Nagrada nacrtu za gradnju saborne palače. "U subotu pred večer izrekao je juri svoj sud za nacрте ove gradnje... o predloženih 16 radnja natjecatelja iz čitave monarhije. Prva nagrada koja bi imala biti bez i jedne pogreške nije nikome podijeljenja; II i III nagrada otpala je na dvije radnje ravnatelja Bosansko-hercegovačkog građevnog dioničarskog društva, arhitekta Rudolfa Tenijesa."; - Sarajevski list, br.149, 1912, 8.jula. Gradske vijesti. Gradnja

saborske palače. "Porota za ocjenjivanje natječajnih radova sastala se 12. juna u Sarajevu te je izabrala za svoga pročelnika velem. gospod. predsjednika sabora Vojislava Šalu, za zamjenika Josipa pl. Vancaša... od prispjelih 16 natječajnih radova ni jedan u svakom pogledu potpuno ne odgovara raspisanim uvjetima... odlučeno da se od prve nagrade odustane, te da se raspisane nagrade među prispjelih 16 osnova porazdijele: sa drugom nagradom... osnova sa devizom "Bodenständig" (osnovač arhitekt Rudolf Tönnies u Sarajevu), sa trećom nagradom nagrađuju se osnove: "Sarajevo", arh. Anton Floderer, Beč, osnova "Am Balkan" – arh. Rudolf Tönnies, osnova "A.E.I.O.U.", arh. Oskar Klaar u Beču, četvrtu nagradu dobiva crtani "bosanski grb" - c.kr.građevinski savjetnik C.M.Iveković u Zadru. Prijedlog za otkup: "Sarajevo" od arh.Vjekoslava Bastla u Zagrebu i osnova "Landtagshaus Sarajevo" od arh.Rudolfa Sowe u Beču.) Izrada konačnog projekta (Sarajevski list, br.32, 1914, 18.febr. Iz gradske općine. Sjednica gradskog zastupstva od 17. februara 1914... "Podnačelnik Vancaš govori o gradnji saborske palače. Gradsko poglavarstvo je tražilo plan te gradnje da se zna, koju formu će imati saborska zgrada. Dozvola za gradnju je mogla biti podijeljena jer je bila poznata južna fronta buduće zgrade.), i drugi pripremni radovi obavljaju se početkom 1914. godine. (Sarajevski list, br. 85, 1914, 28.april. Iz gradske općine. Sjednica gradskog zastupstva od 27. aprila ... "zast. Miladinović predlaže tlocrt zemljišta buduće saborske zgrade, koji je jednoglasno prihvaćen."), ali je skori svjetski rat prekinuo ove aktivnosti.

Produženje tramvajske linije obalom do nove zgrade Vijećnice bilo je uslovljeno dovršenjem keja (Sarajevski list, br.21, 1897, Mali vj.20.februara. Radnja na Apelovoj obali... " te će se električna željeznica moći voziti do beledije ...") i 1897. godine ova linija je produžena sve do Šeherčehajine ćuprije. (Sarajevski list, br. 143, 1897, Mali vj.2.dec.Električni tramvaj. "Jučer 1. decembra počeo je osobni promet na električnom tramvaju od Latinske do Šeher Čehajine ćuprije. Stanice na toj pruzi biće Careva ćuprija i gradska vijećnica"

Povodom proglašenja aneksije Bosne, 1908. godine, pokrenuta je akcija za podizanje spomenika caru Franji Josipu (Sarajevski list, br.127, 1908, 22.okt. Carski spomenik u Sarajevu.

"Građevinski poduzetnik gosp. Ignjat Langer u Sarajevu pokrenuo je odmah iza proglašenja aneksije ... inicijativa da se ... caru i kralju Franji Josipu podigne dostojanstven spomenik..." čije poprsje predviđeno za glavnu dvoranu Gradske vijećnice poklanja kipar Robert Frangeš Mihanović. (Sarajevski list, br. 143. 1908, 15. nov. Sjednica gradskog zastupstva ... "Zagrebački kipar Frangeš poklonio gr. općini za svečanu dvoranu gradske vijećnice poprsje Njeg. Veličanstva koje će se otkriti na svečanoj sjednici 1. decembra...") Premda je Frangešovo stvaralaštvo još od 1904. godine dublje zahvaćeno secesijom, izrazitom simbolikom i neuravnoteženom kompozicijom, ova bista (danas se nalazi u depou Umjetničke galerije Bosne i Hercegovine) djeluje statično, simetrično i nakićeno. Teško se oteći dojmu da je ovdje takva simbolika sasvim namjerna.

Aleksander Wittek (1853-1984) na osnovu neprovjerenih podataka proveo je u Bosni devet godina, ali je njegov rad za sve to vrijeme bio malo poznat. On radi, najvjerovatnije 1891. godine, i danas postojeći sebilj (česmu) na Baščaršiji, ustvari, drvenu verziju kamene česme uz grobnicu arhitekta Sinana u Istanbulu. Ako je suditi samo po ovom djelu, Wittek je tipični eklektičar što i objašnjava neka rješenja primijenjena na projektu Vijećnice. Poznato je da je u potrazi za inspiracijom posjetio Kairo i Španiju, odakle je, a to je na izvedenom objektu očito, preuzeo neka gotova dekorativno-plastična rješenja na neznatno izmjenjenom konceptu prvobitnog Paříkovog projekta. Teško se oteći dojmu da su izmjene u odnosu na Paříkov projekat iole suštinske naravi; ovdje se po svoj prilici radi samo o prilagođavanju mase da primi odabrani dekor. (Umjesto Paříkovih kružnih kula pokrivenih kupolama, Wittek daje kule kvadratne osnove sa karakterističnom atikom - čest motiv u sjeveroafričkim zemljama, zatim jači ispad centralnog rizalita nastaje da bi se stvorio ulazni trijem sa karakterističnim potkovičastim lukovima i sl.). Možda je upravo zato izbor dekora i jedini Wittekov doprinos realizaciji ovog objekta koji je prostorno i kompoziciono definiran u Paříkovom projektu, a detaljno razrađen od strane Ć.M. Ivekovića. U svakom slučaju, premalo je elemenata da bi se dao tačan sud o ovom arhitekti koji se samo najavljuje kao tipičan akademski eklektičar.

Ćiril M. Iveković, (1864-1933) bio je u službi Zemaljske vlade u Sarajevu od 1890. do 1896. godine što je, zapravo, njegovo prvo stalno

zaposlenje u zvanju arhitekta. (Nakon završene Više obrtno škole u Beču, kao suradnik Bollea vodi klesarske radnje pri restauraciji prvostolne crkve u Zagrebu. 1885./86. učitelj je klesarstva na Obrtnoj školi u Zagrebu, a tokom studija na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču. 1886/89 radi povremeno kod Fellnera i Hellmera. 1889./90. suradnik je prof. Hasenauera pri izradi dvorišnog pročelja carskog dvora i na projektu stubišta Povijesno-umjetničkog museuma u Beču.) Njegovi rani radovi nose odlike veoma solidnog akademskog obrazovanja i ni po čemu se ne vidi da su to djela početnika u arhitekturi kojemu je nepunih trideset godina. Na projektu Vijećnice, on je više izvršilac no kreator, jer projekt razrađuje na osnovu već prije utvrđenih principa, te je teško procijeniti njegov stvarni doprinos konačnom rješenju. Jedino što sa sigurnošću možemo tvrditi je činjenica da je besprijeckorno tačan i siguran interpretator u granicama zadanog stila. Kasnije se u njegovim radovima sasvim jasno osjeća napuštanje klasičnog odnosa prema historijskom stilu, a u korist složenijih prostornih značenja arhitektonskog djela.

Arhitektura eklektike u Sarajevu dala je brojna i kvalitetna ostvarenja u smislu interpretacije evropskih stilova, ali nije dala ništa novo i originalno u odnosu na druge gradove carstva, posebno u odnosu na arhitekturu drugih srednjoevropskih gradova. Međutim, eklektički metod formiranja arhitektonskog izraza dao je u Bosni interpretaciju potpuno nove teme. To je tzv. "orijentalni slog", "maurska arhitektura" ili "pseudoorijentalni izraz", što je u suštini eklektički metod usmjeren ka generaliziranom izrazu orijentalne graditeljske baštine.

Ova se pojava dá objasniti isključivo kroz susret dvaju kultura, pa ako je eklektizam naučna metoda koja u različitim misaonim sistemima odabire istini najbliže teze, onda je sasvim logičan pristup evropskog arhitekta koji lokalne teme pokušava da interpretira na nivou lokalnog misaonog sistema.

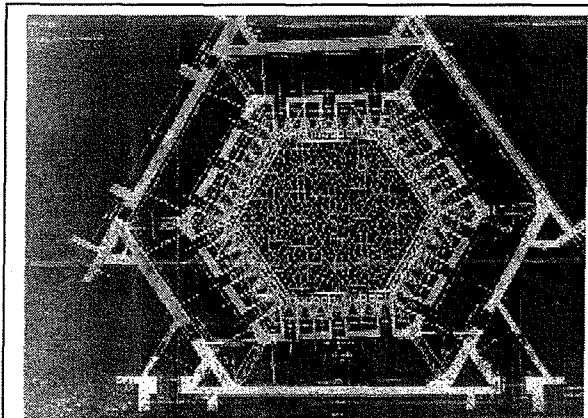
Dosadašnje tvrdnje da je ovaj stilski izraz nastao samo "iz oportunističkih razloga" (Todor Kruševac, Sarajevo pod austrougarskom okupacijom, Sarajevo, 1960, str. 50.) ili da je bio forsiran (Jahiel Finci, Razvoj dispozicije i funkcije u stambenoj kulturi Sarajevo, Sarajevo, 1962, str. 31.) su neodržive, jer se radi o kraju XIX st. kada evropska arhitektura na razne načine traži izraz koji će bolje odgovarati duhu vremena i mjesta.

Izlaz se mogao naći ili na nivou regionalnog kôda ili u antihistorijskom odnosu, a koji će konačno dovesti do arhitekture "Stila 1900-te".

Istina je da je autonomni kulturni razvoj u svim pokrajinama Monarhije i zvanično podstican, ali to nije bila privilegija samo Bosne već opća politika. Međutim, to je bio samo jedan od potrebnih, ali ne i dovoljnih, uvjeta i ovakav stilski izraz nije politički smišljena tvorevina, već je rezultat naglašenog romantizma i umjetnosti i općih nastojanja tadašnje evropske likovne umjetnosti da iznađe nove metode. Težnja ka stvaranju nacionalnog stila javlja se u svim sredinama, a ne samo onim koje su bile pod austrougarskom upravom. Samo je taj početak formuliranja nacionalnog ili regionalnog izraza bio najuočljiviji u onim sredinama gdje je očit jači kontrast u odnosu na graditeljsku baštinu. A to je upravo slučaj sa "pseudomauričkim slogom", zapravo eklektičkim izrazom jednog perioda romantizma u umjetnosti. Na potpuno istim osnovama i u isto vrijeme nastaju varijacije nacionalno obojene eklektike i u drugim sredinama.

Evropocentrično obrazovanje arhitekata razlog je pretjeranim generalizacijama ideje "orijentalnog" ili "islamskog", te se javljaju arhitektonske forme koje nisu nimalo bliske autohtonom karakteru. Pa ipak, unatoč interpretaciji arhitektonskih formi Sjeverne Afrike i Španije, ostvaren je neobičan lokalni vid eklekticizma, te mu se vrijednost ne može određivati čisto na teoretskoj razini već više na lokalnoj i dokumentarnoj.

Arhitekti su zaista vjerovali da stvaraju lokalni "bosanski stil" i Bosna se Evropi uvijek predstavljala ovom arhitekturom pseudoorijentalnog izraza. Politika njegovanja kulturnog razvoja koju provodi austrougarska uprava već u prvim godinama okupacije dovodi do snažnog isticanja folklorne komponente u umjetničkom stvaralaštvu Bosne.

Najmonumentalniji objekat osmanske arhitekture u Bosni bila je džamija. Ona je bila dio ansambla objekata različitih sadržaja - za molitvu, učenje, humanitarnu pomoć, prikladno groblje... Raspored sadržaja i volumena svojim prostornim odnosima definirali su antiprostor ostvarujući hijerarhiju odnosa kroz hijerarhiju volumena. Pristup centralnom mjestu - unutrašnjosti džamije, ostvaruje se preko trijema i ulaza u cjelovit volumen, tj. prostor uokviren plaštom građevine, što proizvodi efekat veličanstvenog.

Ista ideja razvija se i na projektu Vijećnice. Zatečeni okolni ambijent sagledava se fragmentarno, tj. u međusobnim odnosima, što je antiprostor, a pristupom trijemu i prolaskom kroz vrata ulazimo u aulu - uokviren volumen, bogato dekoriran, uspravne proporcije. Taj prostor koji objektivno nije velik, doživljava se monumentalnim. A Bosancu je ovakav tip prostora, koji je bio oznaka za najmonumentalniju građevinu - potkupolnu džamiju, bio blizak i poznat. Nije li to dovoljan razlog da se ovom objektu namijenjenom za sjedište gradske vlade daju prostorni kvaliteti koje će stanovnici doživjeti poput vlastite imovine. Tokom cijelog stoljeća svog postojanja, ova zgrada je to i bila.

Zato, Vijećnica i jeste centralna potkupolna (čelik i staklo) građevina koja bar po strukturiranju prostora uspostavlja dijalog sa monumentalnom osmansko-turskom arhitekturom. Ovakav koncept unutaršnjeg prostora dao je još Pašić svojim projektom iz 1891. godine, načelno ga prihvatio Wittek naglasivši ulogu trijema u smislu pripreme za doživljaj unutaršnjeg prostora, a Iveković je izvedbenim projektom i konačnom realizacijom ostvario koncept prostora kojeg su Osmani baštinili iz bizantijske arhitekture.

Pseudoorijentalna arhitektura po svom postanku i metodi predstavlja romantizmom potstaknut poseban tok eklektičke arhitekture. Po tome ga ne bi trebalo izdvajati iz kontakta arhitekture historicizma posljednje četvrtine XIX st., ali ovaj vid eklektike, pored toga što raskida sa akademizmom, nosi u sebi klicu vjere u nove mogućnosti arhitektonske misli. Tek u sprezi sa antihistoricizmom secesije i njenim revolucionarnim metodama, razvoj ideje regionalnog stila rezultirat će novim kvalitetom - pojavom Moderne. Upravo zato, pseudoorijentalni stilski izraz ima značaj bitne karike za kontinuitet razvoja arhitektonske misli u

Bosni i Hercegovini, jerse već tu i prije pojave "Stila 1900-e" raskida sa starim načelima i oblicima. Tako je stvorena idealna misaona podloga na kojoj se mogla graditi posebna regionalna varijanta secesionističke arhitekture iz koje će proizaći formulacija tzv. "bosanskog sloga" i dalje, rane moderne.

Zgrada Vijećnice je jedan od najreprezentativnijih predstavnika arhitekture tzv. pseudomauričkog sloga, stila koji još uvijek nije precizno definiran niti adekvatno naučno obrađen.

Do sada se ta pojava više nego površno obilježavala kao "kulturološki nesporazum" ili neodgovorno nazivala "nacionalnim stilom". Niti se to može smatrati retardiranim oblikom tuđe kulture, niti se može porediti sa istovremenim "nacionalnim" umjetničkim težnjama drugih zemalja; to je prije svega jasan prelazni oblik historicizma ka moderni. Historicizam se ogleda samo u opredjeljenju ka dekorativnim oblicima islamske umjetnosti, dok je prostorno rješenje samo izvedeno iz principa naslijeđenog graditeljstva i nikako nije njegova kopija. Taj citat likovnog jezika primjeren duhu vremena i mjesta i danas je legitiman metod artikulacije arhitektonskih prostora.

Vijećnica je od svog postanka bila memorija mjesta. Novine i časopisi objavljivali su tekstove i fotografije, poput dokumenata jednog vremena. Njen izgled i neposredno okruženje bili su prikladan okvir da se fotografijama obilježe trenuci novopostavljene ulične rasvjete, novog tramvaja na električni pogon, prve automobile grada koji su, ne bez povoda, ispred nje slikani, posjeta cara Franje Josipa gradskoj upravi, a bila je i centralna tačka svih fotografa koji su sa istočnih padina težili da snime ponoramu centralnog dijela grada Sarajeva.

U njoj je, 1908. godine, svečano i ne bez povoda, postavljena bista cara Franje Josipa, djelo Frangeš Mihanovića, u godini aneksije kada je Bosna i Hercegovina postala ravnopravnim članom velike zajednice Austrougarske monarhije.

Postupno se njena funkcija orijentira ka duhovnim stremljenjima Bosne i Hercegovine tako da administraciju postupno zamjenjuje kultura, nauka i umjetnost, pa se upravo ovdje, ne bez razloga, razvija Akademija nauka i umjetnosti kao i glavna biblioteka. Tako pojam "vijećnica" postaje sinonimom kulture i duhovnosti, što je i danas.

Naše prostorno okruženje čitamo znacima simbola. Zato i jeste biblioteka, kao objekt koji čuva djela - objektivne dokaze razvojnih dosega našeg duha, bila prvim ciljem uništenja onoga što ovaj narod jeste. Šteta koju je pretrpio fond biblioteke je neprocjenjiva, a objekat je pretvoren u ruševinu.

Istina je da u ovakvom tipu objekta nije moguće uspostaviti nekadašnju biblioteku, niti se u njemu mogu ostvariti suvremene potrebe u smislu razvijenih funkcija ovakvih sadržaja. Pa ipak, biblioteka, kao znak mjesta, kao jasna slika naše duhovnosti, znak postojanja, opstaje i dalje.

Protekli rat, čak ni primjenom najstarijeg čovjekovog svojstva - jezika, nije moguće precizno definirati. Izraz ekologija nije više dostatan. Bili smo suočeni ne samo sa uništenjem svoje biološke osnove, već i onoga što nas definira upravo čovjekom, posebnom i složenom biološkom vrstom, te je sasvim razložno ovaj pojam, lociran u određenoj nauci, tj. biologiji, prikladnim atribuiranjem proširiti.

U vrijeme uništavanja gradova i svega što je djelo i trag čovjeka, opći ekološki problemi međusobnog odnosa suživota živih bića i njihove sredine potisnuti su bar u domen intelektualne vježbe. Zato je sada sasvim umjesno pažnju usmjeriti na trenutno ugrožen aspekt bitka, te do sada dostatni opći pojam ekologije bliže atribuirati u smislu ekologije svijesti, tj. u smislu subjektivnog života znanog samo pojedincu, pomoću samoopažanja. To je i fundamentalna ekološka kategorija: subjektivni oblik postojanja kojemu se daju različita ontološka značenja. Svijest je i trajna duhovna prisutnost nekih normativnih motiva, estetskih, političkih, socijalnih, pa se u ovom slučaju ne pripisuje samo pojedincu već kolektivima, epohama, kulturama...

To je tačnija naslovljenost stanja jednog segmenta naše duhovnosti. Samo tako, doslovno ekološki shvativši sve segmente naše duhovnosti, možemo sačuvati onaj identitet koji je sasvim određeno definiran. A duhovna negacija jednaka je biološkoj. Rat je velika nužnost u kojoj jeste osnovni cilj preživjeti, ali to, istovremeno, pretpostavlja nužnim opstajanje same svijesti koja je sinteza prošlog i osnova svega budućeg. Ako pojam ekologija ima usko biološko značenje, univerzalno i

jednako za sve, onda je to za čovjeka samo pretpostavka postojanja onog posebnog, koje ga čini takvim, koje ga definira kao takvog - ekologija svijesti.

Za nas, taj nekadašnji administrativni objekt zvani Vijećnica jeste i biće biblioteka. Tehnologija rada takvih sadržaja prevazilazi mogućnosti ovakvog tipa objekta. Nova biblioteka svoje radne funkcije može ostvariti u okviru budućeg campusa

Univerziteta, a ova zgrada može i treba primiti ono što je objektivno moguće, u smislu reprezentativnih sadržaja, organizacije naučnih skupova, prezentacije i promocije novih djela... i svega drugog po principu objektivno mogućeg. Uostalom, ova građevina i jeste spomenik naše duhovnosti koji kao takav ima razlog opstanka samo uz svoj nekadašnji sadržaj.

* *

